

Titel: Fortegnelsen over Trykkefrihedens Skrifter III, stk. 18

Citation: "Fortegnelsen over Trykkefrihedens Skrifter III, stk. 18", i *Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Fortegnelsen bind 3, Fortegnelse paa alle de Skrifter som siden Trykfriheden ere udkomne, stk. 1-27, anm. nr. 1-272, dækkende 14.09.72-14.09.73 [stk. 2-27 ikke averteret i Adresseavisen]*, Gyldendal, 1773, s. 1. Onlineudgave fra Trykkefrihedens Skrifter: https://tekster.kb.dk/catalog/tfs-texts-4_003-shoot-workid4_003_018/facsimile.pdf (tilgået 09. maj 2024)

Anvendt udgave: Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Fortegnelsen bind 3, Fortegnelse paa alle de Skrifter som siden Trykfriheden ere udkomne, stk. 1-27, anm. nr. 1-272, dækkende 14.09.72-14.09.73 [stk. 2-27 ikke averteret i Adresseavisen]

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

Kritisk Fortegnelse
over alle udkomne
Skrifter,
siden
Trykfriheden.

Tredie Aargang, 18. Stykke.

No. 122.

Norte Anmerkninger over enkelte Steder af det Gamle og Nye Testaments Bøger, tagne af Østerlandenes, saavel som Grækernes, Romernes og andre Folke-Arters Alderdomme og Skikke, af gamle verdslige Skribenters Bidnesbyrd, af Orde-nes egentlige Bemærkelse i begge Sprogene, til visse Steders, Fortællers og Talemaad-ers desto notere Dplysning og Forstand, ved Jorgen Stauning, Medtiener i Ordet til vor Frue Menighed og Præst til Hospitalet i Aarhus. Første Deel, indeholdende Anmerkninger over de historiske Bøger. Ålborg 1773.
3die Aargang. S Selges

Selges for 2 Mark. Stor 12 Ark 8. foruden Dedication og Fortale.

Efter Tilskriften til den dyreflelte Guds Menighed til vor Frue Kirke i Aarhus følger en Fortale til Læseren, som i den underrettes om Forfatterens Hielpemidler og Hiemed: Begyndelsen af Fortalen er sørgelig og jamrende. Med skarpe Moraler og bidende Bebrejdelser sætter han an paa den største Deel af den danske Nation. "Jaa, siger han, have Raad til at
" kiobe, og færre Lyst til at læse saadant et Skrift,
" der ikke just er af den Smag, at det kan forse
" neie den letfindige Hob. Vel betænkte jeg, at
" en ubekiendt Skribent, der kommer frem med
" især det Slags Skrifter, vilde finde lidet Til-
" løb, derfor ventede jeg mig ikke heller noget
" overflødig, dog havde jeg formodet et stør-
" re, end det jeg haver faaet, der neppe er saa
" tilstrækkeligt, at den halve Belofning hermed
" kan bestrides." Baron Holberg skal fande
dette Klagemaal med ham. I Holbergs Tid, da Smagen endnu ikke ret meget havde udbredet sig, kunde saadan en Jamren over Tidernes forvrængte Tankemaade gjælde, men i vore bedre oplyste Tider er den uretfærdig. Desuden hvem raader mere for Smagens Forbedring iblant Høben end Præsterne? Paa deres saavel offentlige
som

som hemmelige Underviisning, Opmuntringer og Raad beroer Mængdens Dannelse. Vænder de deres Tilhørere til et uædelt Sprog, og gemene Tanker, hvor kan da andet end en middelmaadig Tankemaade blive herskende. Hverken kan eller gider de læse andre Bøger end dem, som hverken ved Tydelighed, Grundighed og Behagelighed udfordrer Eftertanke. Vi hule derfor Forfatteren, om Jordarbejden skulde være større i hans Menigheder, end paa andre Steder. Saa dyr en Tid paa Læselse er dog, som vel er for Kundskabens Fremgang, endnu ikke almindelig. Hernæst angiver H. W. Kilderne, hvoraf han har øset sine Anmærkninger. Den første er Oldsagerne. Af visse Folkes gamle Skikke, overensstemmende med hvillke Skriften taler, opklares mangfoldige dunkle og vanskelige Skrifsteder. En fuldstændig Kundskab i Oldtyndigheden bærer Veien til at forstaae de Steder, som ere blevne mørkere for os som længere borte fra disse Lande og mindre kyndige i de allerældste Skikke, da de vare fattelige nok i Skribentens Levetid. Den anden Kilde til disse Anmærkninger er enkelte Steder hos gamle verdslige Skribentere, hvorved enhver historisk Sandhed i Skriften stadfæstes, eller en Lighed forestilles imellem de Begivenheder, hine fortælle, og de bibelske: Der er hos verdslige Skribentere mange Fortællelser,

der enten ere umiddelbar laante af den hellige Skrift, eller ved Overleverelser og andres Vidnesbyrd ere blevne dem bekiendte. Hr. Stauding anfører Exempler af Ovid, Tacit og Homer. Endelig har og Ordenes Bemærkninger i begge Sprog givet Anledning til en god Deel Anmærkninger, hvorved endeel Steder i Oversættelsen ere forbedrede og blevne tydeligere. Men er vel denne Kilde forsiellig fra de andre tvende af Forfatteren angivne? Talebrugen er jo eenes afgjærende i Fortøllningskonsten. Efter den forklarer jeg jo naar jeg tager Oldsagerne, Historier og Begivenheder til Hielp, og den Forklaring, der ikke kan forsvare sig med Talebruggens Medhold, er altid forkastelsesværdig. Foruden disse benævnte Kilder har Forfatteren fremhentet sine Jagttagelser og Forklaringer af enkelte Skrifter og Bøger. Af dem ere nogle gode, nogle middelmaadige, slette og upaalidelige Raadgivere. Hvad Under da, at vor Skribent, forsøret af sine Veisere, ofte skeier ud fra den rette Vel. Videre siger Forfatteren: "Eet er dog i mine Tanker ved dette Skrift nyt, at det er, saavidt jeg veed, det første og eeneste i sit Slag paa vort Sprog. Vel findes og i dette Sprog Forklaringer over visse Bøger af Skriften, som Hr. Moessins Forklaringer over 1ste Mose Bog; Ursins frie Oversættelse af Jobs Bog, Davids Psal-

Psalmer og Salomons Bøger; Testrups Salig-
gierende Kundskab eller Forklaring over Skrivelsen
til de Collosser; E. F. Monrads Forklaring
over Skrivelsen til de Galater og de Colossenser;
Dankel over Aabenbaringen, o. a. fl. Men
Anmerkninger just af det Slag i vort Sprog veed
jeg ingen at nævne. Tulles Bibel-Lys sigter
kun til at forbedre visse Steders Oversættelser.
Derimod ere der i fremmede Sprog en Mængde
saa kaldede Observationes S. in loca utri-
usque foederis difficiliora. — Skulde de
Dansktes Sprog og Mænd ikke kunde frembringe
noget saadant? „ — Naar Hr. St. siger, at
hans Skrift er det første og det eneste i sit Slags
paa vort Sprog, saa vil han nok have det forstaaet
om stræde Anmerkninger over visse Steder i de
bibelske Bøger, eller om Noter uden Text. —
Ihi i Svanningii og Lorensens Bibel finde vi jo
mange ligesaa smagelige Forklaringer, som For-
fatterens kan være. Desuden maae han nok ikke
have tænkt paa D. Nannestads Anmerkninger
over nogle Kapitler i Matthæus, til Prøve ud-
givne. Wolfsburg over Judæ Sendebrev, og
især den høfdige Skriftfortolker, den salige
Provst Bykøvs tydelige Forklaring over Johan-
nis 1ste Brev og over Judæ Epistel, fortiente,
efter vor Skionsomhed, ti gange hellere at næv-
nes med Berømmelse end de af Forfatteren navn-
gionne.

gionne. Mangfoldige Steder i det Nye Testamente blive rigtig og grundig forklarede, og omendskont han ikke gaaer God for God, Vers for Vers, Kapitel efter Kapitel frem efter Ordenen i de libelske Bøger, saa kan dog de hofsiede Registerne tiene som en Lederraad og Veiviser i det Sted. Tulle i sit Bibel-Lys har langt andre Anmerkninger imellemstunder, end de vi ofte straffes med af Hr. St. Vi have fundet hos Tulle Forklaringer, som Lydskerne længe efter har solgt os for nye og som Fortiden ganske ubekjendte. Aldrig troe vi, at Hr. St. er saa dristig at sætte sine Anmerkninger, naar havde jeg sagt sine mestendeel af andre laante Bibelfortolkninger, i Vigning med en Vitringes, Deilings. — Det er at sole sig selv for stærkt, naar han tør nævne sig som Olearii Ligemand i Lærdom. Det gik endda nok an, i Fald Forfatteren alene havde maalet sig og sine Anmerkninger med en Veders, en Alberts og Elsners, hvis Oplysninger som tiest ere mere vittige og lærde, end rigtige og grundige. Imod Slutningen saae vi Diemeedet at vide med dette Skrifts Udgivelse. „Hvad Skriftets Diemærke og mit Diemærke med Skriftet angaaer,“ (er det to forskjellige Diemeed, saa er den Inddeeling saa sin og vigtig, som om den var sluppen ud af en vis Theologs Skole), „saa troes
de

de jeg, at det kunde være Ustuderte til Oplysning og Veiledelse, og blant Studerte en stor Deel af Studentere, der ei have Raad til at eie eller Tid til at læse andre store og vidtloftige Bøcker, der henhøre til Bibelens Forklaring, til en nyttig Haandbog, hvori de kunde finde noget over de vigtigste Steder til nærmere Veiledelse og Esiertanke, ei alene naar de skulde holde offentlige Taler, men endog naar, og om de vilde øve sig i den hellige Skriftes Forklaring. De saae i deres Skolegang kun liden Smag paa det, der henhører hertil; og ved den høie Skole have de ei altid Eone og Keilighed for at erbyrde saadanne Indsigter. „ — Saavidt Hr. St. Kommer da alle, saavel Ustuderte som I af de Studerte, der ei have Raad og Tid til at læse store Bøcker. Hr. Stauning slyer eder en Haandbog, der skal fordrive Taagen og opklare de vigtigste Steder for Eder, for at gjøre eder angertelse, naar I skal op at præke, eller naar I, magtet al eders Flid, blegne over de Vanskeligheder, der vil bryde eder som uovervindelige. — Tager Hr. Stauning med eder som eders Trøster og Raadgiver, saa kan I haabe, at den maadelige Smag, I har bragt ud med eder af Skolen, og I ei har Eone til at forfine ved Høiskolen, ved hans sikre Underviisning skal fiendelig forbedres. Denne patriotiske Lust at

tiene sine Medborgere, har Hr. St. solet saa heftig, at han har taget i Betænkning at brænde inde med disse danske Anmerkninger. Hans indvoortes Kald til at være Forfatter har ikke forundt Skriften den nødvendige Tid for at komme til Modenhed. — Ved Giennemlæsningen har vi truffet for saadanne Forklaringer som ikke alene ere urigtige, men fordærver den gode Smag. Men forsømmer eder ikke derfor, I Theologiens ivrige Dyrkere! her kan I lase de Vidtsfarelser i Modersmaalet, som I tilforn maatte lære i et dødt Sprog. Vor danske Sprogkundige finder her Beviis for Treenheden i Moses 1ste Bog 1-3 Vers. Denne Hemmelighed betroses nu ikke mere til Studerte alene, men Frue Menighed i Aarhus, og Hospitals-Lemmerne, naaget Forfatteren ikke har dediceret sit Skrift til dem, vil dog derfor ligesuldt af Kierlighed til deres Sielsfærgen gøtte sig med sproglærde Anmerkninger, studse over deres Præstes gradse og hebraiske Lærdom, og efterdags vore i Tillid til hans Formaninger og Raad. Af denne Forfatter kan De, mine kiære Medstuderende, lære at udbrede sig med Vidtsæftighed over ubetydelige Ting, og enten gaae vigtige Ting ganske forbi, eller skade dem med en utilladelig Korthed. Anmerkningen over 1 Mos. 1, 8. sylder skikkelig i en Præken, ligesom Avner i Korndyngen.

Over.

Overføttelsen af 1 Mos. 2, 7. S. 7. Menne-
sket blev til et levende Væsen, klinger
bedre i en Philosophs end i Moses Mund. Frue
Menighed vil synes vel om at læse og endnu be-
dre om at høre den lærde Forflaring over v. 8.
En Have i Eden. Den ellers rigtige For-
flaring, men ved det vedhængende meget Grus
alt for vidtøstige Anmerkning over 1 Mos. 23, 1.
kunde have faaet en smukkere Anseelse og en an-
den Styrke, i Fald Forfatteren havde læst vor
udødelige Cramers Disputater de peccato
originali. Men det er intet at tale om. Vi
kunde skrive ligesaa stor en Bog for at bevise
Unyttens af den sterste Deel af disse Anmerk-
ger, som Forfatteren har skrevet for at udlane,
hvad han har laant af andre. Men vi maae
spare vor Umag indtil Forfatteren forlanger Be-
viis af os for vor Kritik. Dersom Hr. St. saa
fittig vil blive ved at læse, dog især gode Skrif-
ter, kan Estertiden love sig om en 10 Aars Tid
et modnere Værk fra hans Pen.

No. 123.

Visse og vigtige Sandheder til Nytte og
Brug for dem, som skal gaae til Confirmation
for at fornye deres Daabes Naade, fremfatte
af J. W. 2det og forbedret Dplag. Aal-
borg 1771, selges der hos Forfatteren, og
S 5 i Kis-

i Kiebenh. hos Gyldendal for 8 Sk. Stor
36 Sider 8vo.

Aflegge de Personer større Prever paa deres esffværdige Egenskaber, som arbeide for det Almindelige, end de, der endog med vidtloftig Lærdom og sin Skarpsindighed skrive for at undervise og fornøie et lidet Antal Mennesker, saa fortiene ganske vist de Præster, som besidde Bequemhed og Menneskekierlighed nok til at forbedre Mængden ved fattelige og tydelige smaa Skrifter, langt hellere alle Netsindiges Høiagtelse og Bisfald, end de, som ved store og spængselde Skrifter mere udbreder deres egne Fortienester og Gæster, end sørge for den almindelige Nytte og Trang til Underviisning. Skal Religionens Udbredelse være en Præstes Hovedsag; udfordrer hans Embede at sørge for de Enfoldiges Underviisning, og de Underviistes videre Fremgang og Bestyrkelse i Christendommens Grundsandheder: saa fremkalder dette Diemeed alle hans Evner, hans hele Flid og Tid, for at nedlade sig med sin Lærdom, og lempe sin Underviisning efter Tilhørernes forskiellige Gatte-Evne. — Men skulde vel Ungdommens Underviisning i Religionens Sandheder ikke være en vanskeligere og vigtigere Post, end de fleste Præster bilde sig ind, der med en maadelig kishjanssk Indsigt tiltroe sig Bequemhed nok til at forbedre deres Medmennesker, og af-

affhielpe den herskende Bankundighed hos den store Hob, som daglige Handteringer og Forretninger hele Ugen igiennem forbyde, ved egen Læsnihg i nyttige Skrifter, at komme den offentlige Underviisning til Hielp? Paa en kort Tid har vi seet saadanne Mand af den geistlige Stand med deres Arbeider til Mængdens Underviisning at fremtræde i det Offentlige, som med den stærkeste Gelelse af indvortes Kald til at være Forfatter, have foreenet den maadeligste Kundskab, og den jammerligste Anvendelse af den. Skrivefrihedens Alder har fremlokket Prækener, bibelske Cronologier og Harmonier, og Kirkehistorier o.s.v., som i Censurens Tid laae i Dvale og skulede for Dagens Lys: Til Skrivefrihedens Fostre kan vi ikke regne nærværende lille Bog, af hvilken vi seer det 2det og forbedrede Oplag at være udgivet i Alborg 1771. Dersom en stærk Aftræk paa et Skrift er altid et sikkert Bidne om Skriftets indvortes Værd, snarere end paa Kiebersens Nysgierighed, Uforsigtighed og slette Smag: saa har denne Piece just ikke havt saa tynd en Skiebne. Forfatteren, som har skult sig under tvende Begyndelses Bogstaver af hans Navn, holder man for er Hr. Johan Wandall, resider. Kapellan til Budolphi Menighed i Alborg. Hans Hensigt med Udgivelsen af denne Bog er roesværdig. Vores Sag bliver nu at undersøge, om Indholdet svarer

svarer til Titlen, hvorvidt disse Sandheder kan kaldes viffe og vigtige, og tiene til Nytte og Brug for dem som til Confirmationen skal aflegge offentlige Prøver paa deres Indsigt i Religionen.

Orden, Lydelighed, Korthed, bequemme Exempler og Bignelser ber udmærke en Bog af nærværende Indhold. — Naar derfor Forfatteren strax træder frem med det Spersmaal: hvor er du først kommen i Pagt med Gud? saa burde man have tiltroet ham den Forsigtighed i Forveien at forklare hvad Pagt er, for at vænne sine Læsere til at tænke noget ved Ordet, at de ikke blot skal nøies med Lyden. Først S. 8, efterat Læseren vel ti gange har nævnet Pagt, uden at kunde ombytte det uegentlige og figurlige med et egentligt Ord, faaer han endelig at vide, hvad Forf. vil have forstaaet ved Pagt, nemlig, de Forjættelser Gud i Daaben gier os, og de Løfter vi igien giere ham. Lydelighed er en Hoveddyd hos enhver Lærer, meget meer hos en Mand, som skal være et Lys for de Bankundige og Enfoldige. — De Confirmationsbørn, som skal kunne forstaae S. 3. Forfatterens Forklaring over et Sacramente, og den Mængde uegentlige og figurlige Udtryk og bibelske Talemaader, som Forfatterens Foredrag tværtimod en Lærebogs Egenskaber tindrer af, maae paa egen Haand besidde den sieldne Gave, Forfatteren ikke engang selv har, til at forklare den bibelske

helske og østerlandiske Talebrug overensstemmende med Modersmaalets Natur. Korte Svar, rensede fra alt Uøvedkommende og Fyldefalk, kunde man vente at finde i en Bog, som denne er. Imod Korthed støder Forfatteren an S. 12, 13, 14, 15, 16, 23, 24, 27. o. s. v., hvor han med en udvøjende Ordrigbed siger det, som kunde affattes i to til tre Linier, og saa godt som drukner Spørgsmaalene i de forferdelige lange Svar, som han legger sine Konfirmantere i Munden. Kan de forstaa dem, saa er det deres Lykke. Dertil kommer, at Svarene synes ikke at falde naturlige, men hovedkulds paa Spørgsmaalene. F. Ex. S. 4. Blive alle de, som ere døbte, salige? I Stedet for at vente Nei, men kuns de som troe indtil Enden, svares her: Ja saa mange som troe indtil Enden, men? hvo som ikke troer skal fordommes. Samme Side: Naar blev Daabens Sacramente først indstiftet? Eftersom den hellige Stiftelse er over al Maade høist betydelig, saa har Guds Aand rigtig ved Nat og Dag antegnet samme, som vi see Luc. 3, 1-3. De følgende fem Linier kan ligesaa lidet gielde som et Svar paa Spørgsmaalet, men maae regnes til de Omveie, der forvilde Ungdommen, forbyde dem al Brug af egen Dommekraft, og legge Religionen med al anden Udenadsløsning, som en Byrde paa Huskommelsen alene. Ligesaa uventet

ventet komme de Svar, som begynde med saadanne bibelske Sprog, der behøve Forklaring, før end vi kan foreene noget Begreb med Ordene. S. 15. Er da Confirmationen til stor Nytte? Ja visselig; thi foruden det at det er godt, at dens Hierte, som confirmeres, bliver stadfestet formedelst Naaden Ebr. 13, 9., saa kan og derved Guds Ære udbrede hos andre o. s. v. Ligesledes S. 6. Antager Gud os til sine Børn i Daaben? Ja! Daaben er en god Samvittigheds Dag med Gud formedelst Jesu Christi Opstandelse 1 Pet. 3, 21. ; se og S. 24. det første Spørgsmaal. Saa elskværdig som den Theolog eller Præst bør være os, som i Tide og paa den rette Naade forstaaer at bruge sin Bibel, saa ubehagelig er den Lærer os, som tør troe, at han beviser og svarer best, naar han lader Bibelen svare for sig, og idelig har dens Ord i Munden, ubekymret om de passe sig, eller ikke. Læge vi os selv saadan en Frihed til, saa kan vi ikke holde en vis vildfarende Sekt fra at giere lige det samme. Derved vil mangfoldige Skriftsteder blive udrevne af deres Sammenhang, og hentes frem for at bevise det, Forfatteren mindst har tænkt paa, eller have til Hensigt med at optegne dem. Jeg veed nok, at D. Büsching 1757 udgav Epitome theologiae e solis s. litteris concinnatae, hvor han og opstillede endel Skriftsprog, og som tiest

talte

talte med Biblens Udtrykke. Men hvo veed ikke, at en lærd Mands Anseelse ikke engang undskylder, end sige lovliggior og forsægter en Forseelse. Naar jeg maatte have Forlov at svare paa theologiske Spørgsmaale med lutter bibelske Sprog, turde jeg vare ansvarlig for, at den Spørgende ikke saa let skulde blive klog paa, enten jeg var Reformert, Katholik, eller en Socinianer. Naar en Dogmatikus ser at oplyse og giøre Sandhederne sandfæltige og forstaaelige, vil bruge Exempler og Lignelser, maade de vare ædle, bequemme og vel valgte. Til mine Læseseres upartiske Dom vil jeg overlade, om den Lignelse laant af Regnbuen S. 7. er et forstaaeligt og bequemt Billede paa Daabens Pagt. Enhver, som oplester sig over Hoven ved sin Tankemaade, kan ikke andet end føle noget ubehageligt i den ilde valgte Lignelse. S. 24. "At troe paa Jesum eller aandelig at æde Jesu Lege- me og drikke hans Blod, er de Troendes daglige Kost og Læring, men at æde og drikke hans Blod i Sacramentet er de Troendes høitids Kost et herligt Giestebud. De Uværdige nyde ikke den daglige Kost o. s. v.," Hvor den Talemaade at nyde Kosten horer hjemme, behøver jeg ikke at sige. Alt nok, at den i det ædlere Sprog har tabt meget af sin Anstændighed. — Hvorvidt endeel af disse Spørgsmaale kan henregnes

---

regnes til visse og vigtige Sandheder for dem, som vil gaae til Confirmation, naar de enten har i Forveien lært Luthers lille Katekismus, eller de vigtigste Stykker af Pontoppidans, eller det endnu langt nyttigere Udtog af hans vidtseftige Bog Sandhed til Gudsfrygtighed, eller læst Biskop Brorsens Præken om Daaben, tilligemed den Salig Hr. Elementins Forklaring over Skriftebønnen og Mag. Josii Samtale med sine Confirmationsbørn, kan enhver Læser, uden min Erindring selv afgjøre, s. Ex. den hele første Side. Hvad denne lille Bog indeholder enten af Nytt, eller mere tydeligt end de ommeldte Bøger, kunde have været trykt paa 3 til 4 Blade, endog naar Sandhedernes Forskandsninger med bibelske Sprog foran og S. 34. bag efter bleve iberegnet. Maaet Forfatteren ikke kan fortryde paa, at vi ei tør sætte ham i Ligning med den gamle Rambach, J. Watt, Bernet og andre, som med en besynderlig Tydeligheds Gave har vidst at lempe sig efter Ungdommens Begreb, saa er hans Niemeed dog ligesaa roesværdig, som hans Flid, fordi han ved Forbedringer og Tillæg har stræbt at gjøre sit Skrift rigtigere og nyttigere end den første Udgave af det.
